

FRANCISZEK NOWAK

WSP w Bydgoszczy

PISOWNIA PRZYIMKÓW W KLASACH IV–VIII SZKOŁY PODSTAWOWEJ W ŚWIETLE
BADAŃ STATYSTYCZNYCH

Artykuł niniejszy poświęcony jest pisowni przyimków w szkole podstawowej. Ponadto pokazuje korzyści, jakie wnieść może statystyka do nauczania pisowni przyimków.

Zagadnienie pisowni przyimków stanowi istotny problem w nauczaniu ortografii w szkole podstawowej. Powszechne są narzekania, że młodzież kończąca szkołę podstawową, a niekiedy i nawet średnią, pisze błędnie. A przecież do ważniejszych zadań szkoły w procesie kształcenia językowego należy wyposażenie ucznia w umiejętność poprawnego wyrażania myśli w mowie i piśmie, a ortografia jest integralną częścią procesu poprawnego mówienia i pisania. Społeczny charakter pisma, jako narzędzia komunikacji językowej, wymaga jego dokładności i jednoznaczności w przekazywaniu treści. Powstałe normy ortograficzne regulują stosunek języka pisanego i mówionego. Poważne kłopoty nastrocza łączna i rozdzielna pisownia wyrażen przyimkowych. Liczba przyimków w języku polskim nie jest duża, ale częstość ich występowania ogromna.

Przyimek jest funkcjonalnie niesamodzielną częścią mowy, tworzącą jednostki składniowe w połączeniu z grupą imienną. Jego funkcja składniowa jest podobna do funkcji końcówek fleksyjnych przypadków zależnych: jest jednym z wykładników związków składniowych między członami wypowiedzenia. Przyimek w języku polskim nie jest jednak znaczeniowo pusty. Przyimki sygnalizują różnego typu stosunki istniejące pomiędzy przedmiotami, o których mowa w wypowiedzeniu, np. stosunki przestrzenne (**na ziemi, na polance, nad domem, obok budynku, pod ścianami, pomiędzy słupami**); stosunki czasowe (**po chwili, od razu, przez chwilę, za chwilę od dziś, przez wieki**); stosunki przyczynowe (**dla adaptacji, dla przyjemności, dla idei**). Przyimki są nieodmienne.

Ze względu na budowę i funkcję przyimki dzielą się na podstawowe i wtórne. Przyimki podstawowe są jednosylabowe lub asylabiczne. Odznaczają się zwykle szerokim zakresem swych funkcji składniowych i znaczeniowych. Są to: **bez, dla, do, ku, na, nad, o, od, po, pod, przed, przez, u, w, z, za**. Przyimki **po** i **za** mogą w połączeniu z **nad, pod, przez** i **za** tworzyć przyimki złożone: **ponad, poprzez, poza, znad, zza, ponad, spoza**.

Przyimek rządzi określonym przypadkiem. Są przyimki, które rządzą kilkoma przypadkami. Wybór przypadku i przyimka zależy od rządu czasownika i od znaczenia konstrukcji składniowej. Oto niektóre przykłady połączeń przyimka z odpowiednią formą przypadku:

Dopełniacz: **bez** (bez celu, bez głowy), **dla** (dla bohaterów, dla ludzi), **do** (do biegu, do kraju), **od** (od brzołek, od frontu), **u** (u podnóża, u rymarza), **spod** (spod brwi, spod ziemi), **spośród** (spośród innych), **sprzed** (sprzed kasy, sprzed wojny), **z** (z burzy, z bajki), **za** (za góry, za życia).

Celownik: **ku** (ku brzegowi, ku zachodowi).

Biernik: **poprzez** (poprzez działanie), **ponad** (ponad błonie, ponad pojęcie), **poza** (poza przestrzeń), **przed** (przed mapą, przed brzuch), **na** (na język, na fregatę), **o** (o kozuch, o pomoc), **po** (po atlas, po chleb), **w** (w jezioro, w bęben, w dal), **za** (za chwilę, za dwóch).

Narzędnik: **ponad** (ponad lasem), **poza** (poza przemówieniami, poza stołem), **przed** (przed brzegiem, przed spółgłoskami), **z** (z bezpieczeństwem, z budową).

Miejscownik: **przy** (przy drzewie, przy kolacji), **na** (na fotografii, na hełmie), **o** (o bohaterstwie, o Chełmońskim), **po** (po południu, po schodach, po powierzchni), **w** (w bibliotece, w herbie).

Przymyki wtórne są znaczeniowo i składniowo wąsko wyspecjalizowane, odznaczają się bardziej złożoną budową morfologiczną, są zwykle dwu lub więcej sylabowe. Etymologicznie wywodzą się najczęściej z przypadków zależnych rzeczownika lub wyrażen przyimkowych, czyli połączeń przyimka z rzeczownikami, przymiotnikami, przysłówkami, liczebnikami i zaimkami (**w poprzek** rzeki, **wokół** samotnych, **dokoła** czysto, **prócz** dziesięciu, **blisko** nas). Przymyki wtórne łączą się najczęściej z dopełniaczem (**dokoła** niej, **koło** baszty, **wokół** nas, **obok** Janka, **blisko** rzeki, **wzdłuż** rowu, **wewnątrz** szkoły, **w poprzek** drogi, **prócz** cierpienia). Wyjątek stanowią przymyki **między**, **pośród**, które łączą się z biernikiem i narzędnikiem (**między** jeziorami, **pośród** manowce), przyimek **/na/przeciw** łączy się z celownikiem i biernikiem (**przeciw** zakazom), oraz przyimek **wbrew** łączący się z celownikiem (**wbrew** zarządzeniom).

Ponieważ przymyki nie występują w zdaniu samodzielnie, lecz tworzą jednostki składniowo—znaczeniowe razem z rzeczownikiem lub innym wyrazem występującym w jego funkcji i ponieważ bardzo często dochodzi do całkowitego scalenia się tych jednostek, mamy wiele przykładów łącznej pisowni wyrażen przyimkowych.

Przymyki piszemy rozdzielnie:

- 1) z rzeczownikami (nad brzegiem, ze Starówki, z za biurka),
- 2) z rzeczownikami lub innymi wyrazami występującymi jedynie w połączeniach przyimkowych (na domiar, na przemian, na zabój, po troszku, w poprzek, za bezcen),
- 3) z przymiotnikami (na fantastyczne książki, przed sędziowski trybunał),
- 4) z przymiotnikami użytymi w dawnej rzeczownikowej formie dopełniacza (z cicha, z grubszą, z lekka),
- 5) z przymiotnikami użytymi w dawnej rzeczownikowej i współczesnej przymiotnikowej formie celownika (po cichu, po męsku, po polsku, po staremu, po naszymu); wyjątek: **po mału**,
- 6) ze wszystkimi przysłówkami (na zawsze, na zewnątrz, za blisko, za krótko, za wesoło),
- 7) z liczebnikami (do pięciu, na pół, po osiem, za siedem); wyjątek: **współ**,
- 8) z zaimkami (nade wszystko, po co, po tym, we mnie).

Łącznie pisze się przymyki:

- 1) jeżeli przyimek składa się z dwóch lub trzech przyimków (**pośród**, **ponad**, **poprzez**, **poza**, **spod**, **spomiędzy**, **spodnad**, **spoza**, **znad**, **zza**). Od wymienionych tu przyimków złożonych należy odróżnić konstrukcje, w których występują dwa niezależne od siebie przymyki, nie tworzące wspólnie przyimka złożonego. Pisownia ich jest rozdzielna (nadesłano już sprawozdania z ponad dwudziestu województw, wystarczy to dla około tysiąca osób);
- 2) jeżeli przyimek składa się z przyimka i członu —**obok**, —**czas**, —**dług**, —**koło/o/**, —**miast**, —**wnątrz** (**obok**, **podczas**, **dokoła**, **dokoła**, **wkoło**, **naokoło**, **wokoło**, **wokół**, **podług**, **według**, **zamiast**, **pośród**, **wśród**, **wewnątrz**, **zewnątrz**). Są to bardzo dawne połączenia. Nowsze wyrażenia przyimkowe występujące w funkcji przyimka (składające się z przyimka i rzeczownika lub z przyimka i przysłówka) piszemy rozdzielnie (przy pomocy, za pomocą, w celu, z powodu, pod względem, ze względu, na wprost, na zewnątrz, z zewnątrz);
- 3) jeżeli przyimek łączy się z formą zaimkową —**ni** (nań, nadeń, weń, zeń). Formy te są poprawnie użyte jedynie wtedy, gdy zastępują zaimek **on** w bierniku i dopełniaczu liczby pojedynczej rodzaju męskiego i nijakiego, tzn. gdy zastępuje formy **na niego**, **przez niego**, **w niego**, **za niego**, **z niego** (walczył, jakby weń nowe siły wstąpiły);

4) jeżeli przyimek wraz z następującym po nim wyrazem tworzy przysłówki lub partykuły mające od dawna charakter zrostów i dzięki temu pisownię łączną (dlaczego, dlatego, dopóki, dopóty, dotychczas, dokoła, donikąd, doprawdy, nadal, nadto, nadzwyczaj, naprawdę, naprędce, naprzód (=najpierw), ale na raz (=na jeden raz), nareszcie, nasamprzód (=najpierw), ale na sam przód czegoś, natomiast, natychmiast, naumyślnie, nawet, nawzajem, nazbyt, nazajutrz, niespełna, niezadługo (=wkrótce), ale: nie za długo (=niezbyt długo), oto, otóż, omal, nieomal, podczas, pojutrze, pokrótce, ponadto, poniekąd, potem (=następnie), pośrodku (ale w środku), powoli, powolutku, przedtem (=wpierw), ale: przed tym drzewem, przedwczoraj, wbrew, wcale, wkoło, wkrótce, wokoło, wokół, wprawdzie, ale: po prawdzie, wprost, wprzód, ale: w przód orszaku, wraz (=razem), ale: raz w raz, zatem (=nagle), wszecz, wzdłuż, wznak, wzwyż, zanim.

Rozdzielną pisownię mają również wyrażenia złożone z rzeczownika i wyrażenia przyimkowego, w skład którego wchodzi ten sam rzeczownik (łeb w łeb, ręka w rękę, słowo w słowo, dzień w dzień)¹.

Na ogół znane są powszechne narzekania pedagogów na niedostateczne opanowanie pisowni przyimków wśród uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej. Aby zastosować skuteczne środki pisowni przyimków wśród uczniów, należało choćby w przybliżeniu ustalić dotychczasowe rozmiary zjawiska. Wielu pedagogów podejmowało próbę badania wyników nauczania ortografii, ale badania te nie są jednorodne, gdyż bardzo często dotyczą badań regionalnych, np. województwa szczecińskiego², województwa gdańskiego³, województwa zielonogórskiego⁴ czy województwa katowickiego⁵. Dla jednorodności badań zainteresowaliśmy się tylko wynikami ogólnopolskimi. Trzeba jeszcze dodać, że wielu badaczy nie wyróżnia oddzielnie pisowni przyimków, lecz umieszcza je w grupie rozdzielnej pisowni wyrazów.

Tabela 1. Ogólnopolskie badania w zakresie łącznego i rozdzielnego pisania (w tym i przyimków) w szkołach podstawowych

Rok badania	Procent błędnych zapisów
1950	10,3
1951	16,4
1960	17,4
1979	22,8
1988	18,33

Źródło: Badania wyników nauczania w szkołach ogólnokształcących, red. W. Okoń, Warszawa 1951; Wyniki nauczania w szkołach ogólnokształcących, red. W. Okoń, Warszawa 1952; Badanie wyników nauczania w szkołach podstawowych, red. W. Czerniewski, I. Janiszowska, W. Okoń, (W:) Rocznik Instytutu Pedagogiki T. VI Warszawa 1964, F. Nowak, Współczesna norma ortograficzna a stan ortografii uczniów, *Studia Polonistyczne* T. IX Poznań 1981; F. Nowak, Metoda statystyczna (kwantytatywna) w nauczaniu ortografii, Cz. I Bydgoszcz 1989

Uczniowie często nie rozpoznają w zdaniu przyimków. Określają je jako: zaimek, spójnik, wyrazek, partykuła. Mylą też przyimki z przedrostkami, piszą więc **do dawał**, **z ginął**, **z dobywać**, **bez przykładnie**, **w tedy**, **po jechał**, **za tęsknił**. Wielu uczniów rozszerza zasadę rozdzielnego pisania, pisząc: **po nad**, **po przez**, **po mimo**, **z pod**, **z poza**, **z pośród**, **z tamtąd**, **do koła**, **za tem** (=więc), **do tąd**, **w krótce**; ale obok tego **przedewszystkim**, **wogóle**, **mimoto**, **jakgdyby**, **pozatym**. Ci uczniowie, którzy zapamiętali zasadę łącznego pisania przyimków złożonych: **s poza**, **s przed** z jednoczesnym ubezdźwięcznieniem spółgłoski początkowej przyimka, rozszerzają tę zasadę na wyrażenia przyimkowe, pisząc: **spowodu**, **spowrotem**. Piszą też

często za razem z przysłówkiem: **zapóźno**. Łączą też przyimki z rzeczownikami lub przymiotnikami: **wróźne, poobiedzie, nadrodze, domiasta, nawycieczce**. Często jest zapis: **wszczególności i zgóry**. Ta trudna w całej pisowni kwestia nastęrcza uczniom bardzo wiele kłopotów przy pisaniu. Pod wpływem dużej liczby wyjątków zaciera się w świadomości ucznia fakt istnienia reguł łącznego i rozdzielnego pisania.

Olbrzymie znaczenie przy nauczaniu ortografii ma znajomość nauki o języku. We współczesnej polszczyźnie zachodzą zmiany w zakresie użycia przyimka i to niejednokrotnie utrudnia zrozumienie funkcji przyimka. Współczesne przyimki intensyfikują swoją treść leksykalną, co pociąga za sobą ograniczenie zakresu ich użycia, a nawet frazeologizację tworzonych przez nie konstrukcji. Ponadto zauważa się we współczesnej polszczyźnie tendencję do uogólnienia funkcji przyimka i do zatarcia jego cech leksykalnych. Obie tendencje działają nie tylko w zakresie już istniejących przyimków, ale przyczyniają się też do zmian ilościowych w ich zasobie, np. do wprowadzenia przyimków wtórnych.

Czasem stare, niewyraziste przyimki całkowicie ustępują miejsca elementom precyzyjniejszym pod względem semantycznym. W pierwszej połowie XX wieku rolę przyimka ogólnorelacyjnego odgrywał wyraz **względem**, następnie jednak w tej funkcji zaczął się szerzyć przyimek **wobec**, sygnalizujący pierwotnie stosunek prezentacji przestrzennej (w obecności czyjej, w obliczu kogo). Relcja **wobec czego** wypiera połączenie tradycyjne **reakcja na co**. Jednocześnie sam przyimek **wobec** bywa usuwany przez wyrażenie przyimkowe: **w stosunku do..., w odniesieniu do...**, jeszcze bardziej wyraziste pod względem semantycznym (Brak szacunku do naszej szkoły).

Dążnością do precyzji znaczeniowej wyrazów funkcyjnych można wytłumaczyć szybki wzrost przyimków wtórnych, o postaci wyrażen syntaktycznych, np. konstrukcję „w+ miejscownik” zastępuje coraz częściej struktura **na terenie czego** (w kraju – na terenie kraju), szerzy się związek **ze strony kogo** zamiast **od kogo** (Dziecko oczekuje poparcia ze strony rodziców). Uderzająca jest też ekspansywność wyrażenia w **kierunku czego**, które jako wtórny przyimek celowy zaczyna wypierać nie tylko połączenie „o+ biernik”, ale nawet nowsze przyimki celowe **dla, w celu**. W funkcji czasowej szerzy się bardzo wyrazisty przyimek wtórny **na przestrzeni**. Zamiast przyimka **wskutek** pojawia się cała seria połączeń typu **w rezultacie, w następstwie, w efekcie, w konsekwencji**.

Dążność do funkcji precyzji przyimków przybiera też inne formy, może się wyrażać w procesie ich specjalizacji znaczeniowej. Przyimek **u** ma we współczesnej polszczyźnie dwie funkcje: sygnalizuje relację miejsca związanego z pewną osobą (być u dyrektora – w gabinecie dyrektora; u krawca – w pracowni krawieckiej); wyraża bliskość przestrzenną dwu przedmiotów, z których jeden jest drugiemu w pewien sposób podporządkowany (uszko u dzbanka, nóż u pasa). Dziś przyimek ten specjalizuje się w pierwszym ze znaczeń, natomiast kostnieją, leksykalizują się jego związki innego rodzaju. Niektóre z nich przekształciły się w przysłówki (u dołu, u góry), inne stały się frazeologizmami (u stóp czyichś, u czyjegoś boku); pewna ich część została wyparta z języka przez konstrukcje synonimiczne (stanąć u balii = przy balii, guzik u sukni = przy sukni). Przyimek **ku**, już nieco przestarzały i dlatego stylistycznie zabarwiony w swej funkcji zasadniczej – kierunkowej, zachowuje żywotność w pewnym szczególnym użyciu, mianowicie w związkach typu **ku radości, ku rozpaczy**, jako wykładnik znaczenia skutkowego.

Typowym procesem uściślającym jest podział funkcji między przyimki synonimiczne. Taka repartycja może się dokonać między dwoma konstrukcjami tego samego przyimka: „**naprzeciw + dopełniacz**” wyraża stosunek przestrzenny (Idące naprzeciw dziecko było ogromnie przestraszone); „**naprzeciw + celownik**” występuje zwykle w kontekstach, w których mowa o zamierzonym działaniu wrogim wobec określonej osoby (wyjść naprzeciw wrogowi).

Nie zawsze dwie konstrukcje tego samego przyimka mają odmienną wartość semantyczną. Przyimek *mimo* występuje w dwu równouprawnionych związkach: z biernikiem (*mimo* czyściwości unosił się trupi zapach); z dopełniaczem (*pracował mimo* choroby). Konstrukcja biernikowa wychodzi jednak z obiegu, wypierana nawet z utartych frazeologizmów. Także proces podziału znaczeń między przyimki współnofunkcyjne ma zazwyczaj charakter niekonsekwentny, komplikowany działaniem wielu czynników ubocznych, np. wzrost prestiżu społecznego pewnych odmian polszczyzny powoduje swoistą „inwazję” charakterystycznych dla nich wyrazów funkcyjnych w języku ogólnym; można tu przypomnieć szerzenie się „urzędowego” *celem* lub *odnośnie do...* Przyimki synonimiczne różnią się trudno uchwytnymi odcieniami znaczeniowymi, w pewnym zaś zakresie są całkowicie wymienne.

Przyimek *dla* przedtem miał funkcję przyczynową, sporadycznie realizowaną do dziś (*Dla* pięknej barwy używa się drzewa limbowego). Konstrukcje z przyimkiem *dla* wyparty niemal całkowicie z obiegu tak zwany celownik pożytku (*dativus commodi*) i przejęty jego zakres funkcjonalny, tj. utrwały się w znaczeniu celowym z odcieniem korzyści. Ta właśnie cecha znaczeniowa stanowi punkt wyjścia dalszej ekspansji tego przyimka, ale w znaczeniu „pożytku” (*książka dla* użytku szkół, *poświęcić się dla* niego, *warunki dla* uprawiania sportu). W związkach z przyimkiem *dla* regularnie występują też nazwy uczuć: *szacunek*, *uwielbienie dla* kogo. Pojawiają się nawet konstrukcje typu *uczucie dla* kogo, *sympatia dla* kogo, *miłość dla* kogo, zamiast tradycyjnych połączeń z przyimkiem *do*.

Przyimki *dla* i *do* w funkcji celowej różni jeszcze jedna cecha semantyczna: mianowicie *dla* sygnalizuje cel raczej doraźny (*zrobić coś dla* zabawy), *do* – cel stały. Dlatego też w połączeniu z rzeczownikami nie będącymi nazwą czynności właśnie *do* a nie *dla*, jest wykładnikiem relacji, tj. obiektywnego przeznaczenia (*nóż do* konserw, *pokój do* gry). Natomiast przyimkiem istotnie współnofunkcyjnym z *do* jest w tym znaczeniu *na*. Ich repartycja w pewnych kontekstach wyraźna, w innych całkowicie się zaciera. Każdy z przyimków ma swoisty zakres funkcjonalny: *na* wyraża np. relację między surowcem a wytworem, który ma z niego powstać (*skóra na* buty, *mięso na* pieczeń), *do* z kolei – stosunek części do całości, która ma być nią uzupełniona (*kołnierz do* palta, *guziki do* bluzki). Jednocześnie jednak oba przyimki bywają używane w funkcji ogólnocelowej i wówczas wymieniają się ze sobą w tych samych kontekstach (*ochota, chęć na* co, *do* czego).

W funkcji wyrażania relacji, tj. przeznaczenia z przyimkiem *do* bywa jeszcze obocznie używane *od* (*ścierka do* kurzu // *od* kurzu, *szcotka od* butów // *do* butów), przy czym różnica semantyczna dzieląca tworzone przez nie konstrukcje jest niemal nieuchwytna. Przegląd użyć różnych przyimków celowych oraz ich wymienności w określonych kontekstach wskazuje na niekonsekwentną wprawdzie, ale uchwytną tendencję do wyodrębnienia swoistej funkcji każdego z nich (*dla* – odcień „pożytku”, *do* – „obiektywnego przeznaczenia, stałej funkcji przedmiotu”, *na* – przeznaczenia na określony wytwór). Jednocześnie jednak ze stabilizacją użyć każdego z przyimków w określonym zakresie⁶ zachodzi proces, który w znacznej mierze niweczy kształtującą się tendencję.

Jeżeli nauczyciel nie wykazuje większych zainteresowań gramatyką i dlatego nie opracowuje wielu partii materiału językowego przewidzianego programem, to już mamy odpowiedź na pytanie, co utrudnia uczniom opanowanie pisowni przyimków. Przecież w klasach IV–VIII ponad 50 % nowych wiadomości należy łączyć z nauką o języku. Wielu nauczycieli nie pamięta o korelacji tych dwóch działów, co również nie ułatwia opanowania pisowni przyimków.

Same reguły pisowni nie zawsze ułatwiają wytłumaczenie sposobu pisania. Na pewno nie ma problemu z wyjaśnieniem zasady „przyimki piszemy rozdzielnie” w szczególności z rzeczownikiem (*bez ręki*). Ale jak wytłumaczyć uczniom takie sformułowanie:

- a) przyimki piszemy rozdzielnie z rzeczownikami lub innymi wyrazami występującymi jedynie w połączeniach przyimkowych (bez liku, na opak, na przełaj),
- b) przyimki piszemy rozdzielnie z przymiotnikami użytymi w dawnej formie dopełniacza (do syta, od niedawna, z wolna),
- c) przyimki piszemy rozdzielnie z przymiotnikami i zaimkami użytymi w dawnej rzeczownikowej i współczesnej przymiotnikowej formie celownika (po angielsku, po kryjomu, po dawnemu),
- d) przyimki piszemy rozdzielnie z wszystkimi przysłówkami, tzn. zarówno pochodzącymi od przymiotników, jak i nie pochodzącymi od przymiotników (od dziś, na biało, na teraz, od zaraz).

Jeżeli przepisy ortograficzne mają być obowiązujące, to uczniowie szkoły podstawowej muszą je rozumieć, gdyż w obecnej sytuacji będziemy mieli ponowny nawrót do metody pamięciowej.

Pamięć wzrokowa odgrywa poważną rolę w nauczaniu ortografii⁷. Uczeń powinien więc jak najczęściej mieć przed oczami graficzny obraz wyrazów. Osiąga to, gdy dużo czyta. Niestety z czytelnictwem w szkole podstawowej też nie jest dobrze, a na pewno znacznie gorzej niż dawniej, gdy dziecko nie miało tak licznych i różnorodnych rozrywek. Dziś radio, telewizja, kino zabierają młodzieży wiele czasu, który przed inwazją tych wynalazków wykorzystywany był właśnie na czytanie.

Najważniejszą czynnością polonisty, bez której nigdy nie osiągnie dobrych wyników w nauczaniu ortografii, jest stała kontrola zeszytów uczniowskich. Jeśli uczeń wie, że wszystko cokolwiek napisze, będzie sprawdzone i ocenione przez nauczyciela, znacznie więcej zada sobie trudu, i będzie się starał pisać poprawnie.

Przy nauczaniu ortografii, zdaniem autora artykułu, nie wykorzystuje się w dydaktyce ortografii w należyтым stopniu metod matematyczno-statystycznych. Każde naukowe badanie zjawisk językowych, wszystkie wynikające z nich wnioski, a nawet każdy opis stanu języka zakłada pewną formę statystycznego traktowania otrzymanych danych, choćby w najprostszej postaci. Zarówno leksykalne znaczenie wyrazów, reguły gramatyczne i ortograficzne są w istocie wartościami przeciętnymi, ustalonymi na podstawie pewnej liczby obserwacji, bez względu na to, czy obserwacje te dotyczyły systematycznie zbieranego materiału, czy też stanowią nasze doświadczenia co do danego języka.

Będąc zwolennikami statystycznego ujmowania zagadnień językowych, opracowaliśmy listę przyimków najczęściej występujących w języku uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej.

Jakościowo–ilościową próbę stanowiła populacja tekstów pisanych języka ogólnonarodowego przeznaczonych dla klas IV–VIII szkół podstawowych, tj. lektur obowiązkowych, uzupełniających i podręczników szkolnych⁸. Z zaproponowanego kanonu źródeł wzięliśmy tylko pewną liczbę stron o charakterze reprezentacji statystycznej. Wyznaczone do opracowania ilości stron wahały się w zależności od wielkości tekstu. Dla tekstów bardzo dużych, ponad 300000 liter, co stanowiło na podstawie naszych obliczeń próbę w ilości 20 % tekstu, tj. co piątą stronę. Dla tekstów powyżej 150000 liter, a poniżej owych 300000 liter należało wziąć 50 % tekstu, tj. co drugą stronę. Wreszcie teksty mniejsze należało opracować w całości.

A oto przykład pracy nad tekstem:

Gwar ucichł, jakby ucięty nożem. Wszyscy zastygli na swoich miejscach w pozycjach najbardziej nieprawdopodobnych. Trzech dryblasów, przewalających się na podłodze pod oknem, zerwało się na baczność. Dwa czerwone z wysiłku upiory, okładając się bez miłosierdzia linijkami, wypuściły oręż z dłoni i przestępowały z nogi na nogę. Ciemna masa rąk

i nóg przewalająca się w kłębach kurzu w przejściu między ławkami, okazała się nagle grupą roztarganych nieboraków, z których każdy miał w tej chwili, jak w bajce, minę dziewczycy zagrożonej przez smoka. Jedynie pucułowaty matolek o jasnych włosach odwrócony plecami do drzwi, nie spostrzegł się zupełnie i w dalszym ciągu podskakiwał wysoko w miejscu, uczepiwszy się rękami ławki i unosząc siedzenie powyżej głowy skakał tak nieszczęsny jeszcze przez minutę, nieświadomy niebezpieczeństwa⁹.

W tym krótkim fragmencie tekstu wyróżniliśmy przyimki lub wyrazy w funkcji przyimków: **na, w, pod, z, bez, między, przez, o, do powyżej** wraz z towarzyszącymi im wyrazami. Częstość wystąpienia przyimków kształtuje się następująco: **w/7/, na/4/, przez/2/**. Pozostałe przyimki wystąpiły po jednym razie. W taki oto sposób sporządziliśmy z kanonu źródeł listy frekwencyjne przyimków dla klas IV–VIII.

Poniżej zamieszczamy jedynie fragmenty tych list.

Klasa IV

w/4931/, na/4457/, z/4268/, do/1763/, o/1462/, po/1328/, za/1252/, od/1227/, przez/1136/, ze/1132/, przed/1118/, pod/1116/, dla/1115/, przy/1110/, nad/182/, u/157/, bez/156/, we/145/, między/138/, wśród/130/, ku/120/, obok/118/, koło/116/, spośród/115/, spod/68/, dookoła/67/, podczas/67/, wokół/67/, około/65/, ponad/65/, zza/65/, blisko/64/, pomiędzy/64/, poza/64/, sprzed/64/, wobec/64/, mimo/62/, naokoło/62/, naprzeciw/62/, ode/62/, pośrodku/62/, według/62/, poniżej/61/, pośród/61/, środkiem/61/, wbrew/61/, wokoło/61/, wzdłuż/61/, znad/61/...

Klasa V

w/4065/, na/3432/, z/3359/, do/1799/, o/1438/, po/1326/, od/1238/, za/1227/, przez/1167/, ze/1142/, dla/1126/, pod/1121/, przed/1107/, nad/1105/, przy/193/, bez/185/, u/143/, między/141/, wśród/131/, ku/126/, we/125/, obok/122/, spośród/116/, spod/115/, koło/111/, poza/68/, wokół/67/, ponad/66/, poprzez/66/, około/65/, pomiędzy/65/, według/65/, wzdłuż/65/, podczas/64/, wedle/64/, wkoło/64/, znad/64/, blisko/63/, dokoła/63/, wobec/63/, naokoło/62/, poniżej/62/, pośród/62/, prócz/62/, spode/62/, środkiem/62/, wewnątrz/62/, mimo/61/, nade/61/, naprzeciw/61/, oprócz/61/, pode/61/, pośrodku/61/, przede/61/, przeze/61/, skroś/61/, pomiędzy/61/, sprzed/61/, wokoło/61/, wprost/61/...

Klasa VI

w/4918/, z/4148/, na/4142/, do/1719/, o/1454/, po/1269/, od/1253/, za/1198/, dla/1148/, przez/1144/, ze/1129/, nad/1106/, pod/1106/, przy/179/, przed/168/, bez/159/, u/155/, we/138/, między/135/, ku/128/, wśród/126/, według/117/, przede/116/, poza/115/, obok/114/, wobec/114/, ponad/111/, koło/110/, poprzez/110/, spod/110/, spośród/110/, wokół/69/, dookoła/68/, koło/68/, zza/67/, prócz/65/, mimo/64/, naprzeciw/64/, podczas/64/, pośród/64/, wbrew/64/, wzdłuż/64/, pomiędzy/63/, pośrodku/63/, znad/63/, nade/62/, spode/62/, spomiędzy/62/, sponad/62/, sprzed/62/, wokoło/62/, nadto/62/, naokoło/61/, ode/61/, pode/61/, pomimo/61/, poniżej/61/, powyżej/61/, przeze/61/, spoza/61/, wedle/61/, wpośród/61/, wprost/61/, wskroś/61/, względem/61/...

Klasa VII

w/4376/, na/1837/, z/1817/, do/1558/, o/1237/, za/1225/, po/1223/, od/1169/, ze/1119/, pod/1116/, przez/188/, dla/178/, przy/168/, nad/157/, bez/153/, u/153/, przed/151/, we/135/, między/125/, ku/118/, koło/114/, spod/114/, pomiędzy/69/, ponad/69/, poza/69/, śród/69/, obok/68/, pośród/67/, wśród/67/, nade/66/, poprzez/66/, zza/65/, dla/64/, wedle/64/, naprzeciw/64/, pośrodku/63/, wokół/63/, dokoła/62/, około/62/, pode/62/, prócz/62/,

spomiędzy/62/, wokoło/62/, wobec/62/, wskroś/62/, blisko/62/, spośród/61/, spoza/61/, środkiem/61/, wewnątrz/61/, wśród/61/, wzdłuż/61/, znad/61/...

Klasa VIII

w/4460/, na/1795/, z/1794/, do/1526/, o/1226/, za/1162/, od/1154/, po/1152/, pod/184/, nad/184/, przez/184/, ze/183/, u/160/, dla/142/, we/140/, bez/136/, przy/130/, przed/126/, ku/122/, między/122/, koło/110/, poza/66/, spod/66/, pomiędzy/64/, ponad/64/, poprzez/64/, przede/64/, wobec/64/, zza/64/, nade/62/, obok/62/, przeze/62/, wokoło/62/, wśród/62/, znad/62/...

Listy frekwencyjne przyimków wskazują na częstość ich wystąpień, co jest ważne przy opracowaniu materiału gramatycznego, gdyż narzuca to kolejność wprowadzania przyimków w ćwiczeniach ortograficznych. Statystyka określa kolejność wprowadzania materiału ortograficznego w procesie nauczania.

Z frekwencji przyimków lub wyrażen w funkcji przyimków płynąć będą dalsze konsekwencje do pracy dydaktycznej. Otóż w doborze materiału ortograficznego przyimków w danej klasie należy kierować się jego frekwencją wespół z tematyką programową. W naszych propozycjach z uwzględnieniem aktualnego programu¹⁰ przedstawia się to następująco:

Tabela 2. Tematyka programowa wraz z przyimkami i połączeniami w funkcji przyimków w klasach IV–VIII szkoły podstawowej

Klasa	Hasło programowe	Proponowane ortogramy do ćwiczeń ortograficznych
IV	Przyimek jako wyraz oznaczający stosunki przestrzenne i czasowe. Pisownia przyimków z rzeczownikami.	o tym, w sposób, w chwili, w których, z nich, w czasie, na podstawie, w celu, na to, w górze, od razu, o czym, z tego, po prostu, na przykład, przy tym, po raz, za to, w ciągu, w tym, z dala, z góry, o co, w ogóle, w dół, w kształcie, na co, na pół, z której, do tego, na tym, przede mną, na lewo, w czym, do syta, na nie, na razie, nade mną, o mało, po cichu, pośrodku sali, w oddali, w zamian, z początku
V	Przyimek z rzeczownikiem jako określenie czasownika. Ćwiczenia w użyciu form przypadkowych rzeczownika w związku z przyimkiem (wyrażeń przyimkowych). Pisownia przyimków z rzeczownikami.	Doskonalenie pisowni ortogramów z klasy IV + nowe: w nim, na razie, w głąb, po raz, z powodu, na pewno, w dal, od razu, po co, za pomocą, przede wszystkim, w dół, w pobliżu, w środku, z kolei, w bród, o to, z powrotem, za granicę, między innymi, na lewo, na pół, na skutek, na tym, od początku, z głębi, na ogół, na wespół, poza nim, poza siebie, spode łba, spośród wyrazów, z cicha, znad Wisły

VI	Rzeczownik w związku z wyrażeniem przyimkowym w roli przydawki, przyimki proste i złożone. Przysłówki w postaci wyrażeni przyimkowych.	j.w. + po prostu, poza tym, m.in., w ciągu, z daleka, w dół, z wolna, w miarę, w obrębie, w pełni, w pobliżu, w skład, w zasadzie, z dawna, z lekka, na przemian, po polsku, pod względem, za późno, zza biurka
VII	Czasownik z wyrażeniem przyimkowym (w związkach przynależności)	jw. + z cicha, z nagłą, w głąb, na razie, przede mną, w pośrodku, w szczególności, na ogół, wokół, w pełni, w przód, w razie
VIII	Usystematyzowanie wiadomości o poznanych częściach mowy... Przyimek	jw. + w wierszu, w „Panu Tadeuszu”, w których, w liryce, w tym, dla mnie, na Polskę, w wieku, w formie, w nim, w Paryżu, w poezji, w Warszawie, z językiem, w kraju, w sposób, w utworach, w wersach, w wierszu, z tego, z wiersza, do nieba, na kompozycję, na podstawie, na tej, o nas, od razu, pod względem, w liryku

Wiele przyimków powtarza się w kolejnych klasach. Ilustruje to poniższa tabela:

Tabela 3. Występowanie przyimków w klasach IV–VIII szkoły podstawowej

Przyimek	Kl. IV	Kl. V	Kl. VI	Kl. VII	Kl. VIII
bez	156	185	159	153	136
blisko	64	63	67	64	67
dla	1115	1128	1148	178	142
do	1763	1799	1719	1558	1526
dokoła	67	63	–	62	69
dookoła	–	–	68	–	64
koło	116	111	110	114	110
między	138	141	135	125	122
mimo	62	61	64	–	69
na	4457	4432	4142	4837	1795
nad	1182	1105	1106	157	184
nade	–	61	62	66	64
nadto	–	–	62	–	64
naokoło	62	62	61	–	65
naprzeciw	62	61	64	64	66
naprzeciwnie	–	61	–	–	64

o	1462	1438	1454	1237	1226
obok	118	122	114	68	64
od	1227	1238	1253	1159	1154
ode	62	62	61	—	69
około	65	65	68	62	67
oprócz	—	61	61	—	64
po	1328	1326	1269	1223	1152
pod	1116	1121	1106	1116	184
pode	—	—	61	62	69
podczas	67	64	64	—	65
pomędzy	64	65	63	69	64
pomimo	—	—	61	—	67
ponad	65	66	111	69	64
poniżej	61	62	61	—	67
poprzez	—	66	110	66	64
pośrodku	62	61	63	63	69
pośród	61	62	64	67	69
powyżej	—	—	61	—	37
poza	64	68	115	69	66
prócz	—	62	65	62	64
przed	1118	1107	168	151	126
przede	—	61	116	—	64
przy	1110	193	179	168	130
przez	1136	1167	1144	1188	1183
spod	68	115	110	114	66
spode	—	62	62	—	—
spomędzy	—	61	62	62	65
sponad	—	—	12	—	25
spośród	115	116	110	61	114
spoza	—	62	61	61	112
sprzed	64	61	62	61	69
środkiem	61	62	—	61	61
śród	—	64	63	69	—
u	157	143	155	153	160
w	4931	4031	4918	4376	4460

wbrew	61	—	64	—	91
we	145	125	138	135	140
wedle	—	34	31	34	34
według	62	65	117	48	112
wewnątrz	—	62	—	61	62
wkoło	61	64	—	62	69
wobec	64	63	114	62	64
wokoło	61	61	62	—	62
wokół	67	67	69	63	—
wpośród	—	—	61	61	61
wprost	—	61	61	—	63
wskroś	—	61	61	62	63
wśród	130	131	126	—	62
wzdłuż	61	65	64	61	112
względem	—	—	61	—	72
z	4268	4359	4148	1817	1794
za	1252	1227	1198	1225	1162
ze	1132	1142	1129	1119	183
znad	61	64	63	61	62
zza	65	68	67	65	64

Nie trudno zauważyć, że np. przyimek w występuje we wszystkich klasach. Zresztą niemożliwa byłaby organizacja tekstu bez przyimka w. Ale czy w każdej klasie należy od nowa opracowywać pisownię przyimka w? Otóż z pomocą przychodzi nam selekcja statystyczna materiału ortograficznego. Trzeba zdecydować, w której klasie przyimek w wprowadzimy jako nowe zagadnienie ortograficzne. W pozostałych klasach wykorzystywać go będziemy jedynie w ćwiczeniach utrwalających i sprawdzających. Hasła programowe dotyczące przyimków upoważniają nas do wprowadzenia przyimka w w klasie IV, gdyż w jest przyimkiem określającym miejsce dziania się czegoś, położenie czegoś, przebywanie kogoś gdzieś, zwłaszcza we wnętrzu, w środku, w głębi przedmiotu nazwanego przez rzeczownik. Odpowiada to hasłu programowemu „przyimek jako wyraz oznaczający stosunki przestrzenne”¹⁰. W klasie V więcej uwagi zwraca się na funkcję przyimka w zdaniu „przyimek jako wyraz tworzy z rzeczownikiem określenie czasownika”¹². Stąd musi tu dominować inny typ ćwiczeń, np. szli do domu (gdzie?) – określa się tu miejsce; szli po książkę (po co?) – określa się tu okoliczność celu.

Badania statystyczne nad tekstami języka pisanego uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej¹³ pozwoliły nam ustalić listę frekwencyjną najczęstszych połączeń przyimkowych lub wyrazów przyimków dla klas IV–VIII, którą prezentujemy poniżej. Jest to materiał do ćwiczeń ortograficznych, wynikający z badań statystycznych, dla określonego poziomu klasowego. Połączenia wyrazowe prezentujemy w kolejności frekwencyjnej, tj. od największej liczby wystąpień do najmniejszej.

Klasa IV

o tym, w sposób, w chwili, w których, z nich, w czasie, w domu, w klasie, w wierszu, na podstawie, w celu, na świecie, po chwili, na ziemi, w lesie, do domu, na to, w górze, na podwórzu, od razu, w tekście, w życiu, z kolegą, w baśni, w butach, w opowiadaniu, w roku, w słowniku, z ramki, na którego, na temat, o czym, w miejscu, w powietrzu, z tego, do lasu, po prostu, w końcu, do niego, na przykład, w ręku, w zdaniach, na statku, przy tym, w ogrodzie, w szkole, z nim, na drogę, na nogi, na pytania, po raz, przed chwilą, w nim, w słowach, w Warszawie, z nami, dla mnie, do wyrazów, w formie, w głowie, w stronę, z wiersza, za to, do kraju, do siebie, na stałe, na stronie, na wojnę, o nim, od czasu, w nocy, w rozmowie, w świat, z baśnią, do nich, na bal, na drzewach, na miejsce, pod uwagę, w dniu, w drogę, w mieście, w nich, za pomocą, do miasta, do mnie, do nas, na chwilę, na dworze, na polance, na szczycie, na trawie, o znaczeniu, w ciągu, w głąb, w kraju, w książkach, w sercu, w tym, z ćwiczenia, z dala, z góry, z tekstu, z ust, do kogo, do końca, do książki, do Polski, na czym, na dół, na gałązce, na lekcjach, na mnie, na nim, na obiad, na obraz, na ulicę, nad Wisłą, o co, po co, przez okno, przy oknie, w bok, w języku, w lewo, w Polsce, w ramce, w razie, w teatrze, w trawie, w zamku, we Włoszech, z daleka, z domu, z grupą, z nim, z niego, z oczu, z serca, z uśmiechem, za oknem, do niej, do ręki, do roboty, do wody, na głowę, na plac, na środku, na wsi, na zachód, na zawsze, przez czas, w bibliotece, w kolumnę, w latach, w muzeum, w niej, w ogóle, w Paryżu, w słuchowisku, w sobie, z bratem, z książki, z „nie”, z opowiadania, z powrotem, z tyłu, z wyrazami, za co, ze swoim, do czasu, do góry, na dzień, na dwór, na imię, na kolanach, na kolonii, na koniec, na książkę, na łące, na niebie, na pamięć, na podłodze, na prawo, na scenie, o wszystkim, po kilka, po latach, przed domem, przed nią, w cieniu, w ćwiczeniu, w dół, w kącie, w kształcie, w ławce, w pokoju, w pracy, w punktach, w ramiona, w sytuacji, w wojnę, z części, z „h” i „ch”, z ławki, z nimi, z piasku, z rąk, z sobą, z was, ze sobą, ze szkoły, do jedzenia, do ogrodu, do pałacu, do pokoju, do rąk, do rzeczowników, do serca, do szkoły, do teatru, do ucha, dla dzieci, dla odbiorcy, na co, na końcu, na ławce, na mapie, na nowo, na plecach, na pół, na przedstawienie, na ręce, na rynek, na str., na taśmę, na wodzie, na wystawce, nad rzeką, nad ziemią, o lecie, o krasnoludkach, o lasach, o przecinku, o zachowaniu, od chwili, od stołu, po drodze, pod Grunwaldem, przede wszystkim, przez chwilę, w ciemności, w części, w głosie, w karecie, w konkursie, w kuchni, w niebie, w niedzielę, w polu, w Reggio, w salonie, w twarzy, w wypowiedzi, z chłopców, z czasownikami, z której,

Klasa V

na podstawie, w wierszu, w czasie, w domu, w sposób, na to, na ziemię, w szkole, do domu, z nich, o tym, w chwili, na miejscu, w nim, na temat, w którym, w miejscu, w słowniku, w nocy, w życiu, w roku, z sobą, w oczach, w razie, po prostu, w bajkach, w celu, na grzbiecie, na świecie, w górę, w opisie, w tekście, z budową, z nim, na końcu, na morzu, w której, z wyrazami, do szkoły, na brzegu, o znaczeniu, w głąb, w klasie, w których, w puszczy, w wiersze, z kolegami, z ramki, do wyrazów, na głowie, na półkach, na ulicy, po raz, w lesie, w mej, w pustyni, w sercu, w wodzie, z grupy, z powodu, z tekstu, na mnie, na pewno, na przykład, o czym, po stronie, w bibliotece, w dal, w formie, w końcu, w polu, w słońcu, w Warszawie, w związku, do góry, do matki, do mnie, do niego, do pracy, na nas, na scenie, od razu, po czym, w kształcie, w pieśni, w teatrze, z czasów, z głową, z oczu, z „rz”, z tym, z życia, do nas, na drzewie, na nią, za nogi, na widok, po chwili, po co, w głowie, w Grecji, w języku, w nawiasie, w opowiadaniu, w sprawozdaniu, w studiu, w tym, w wypowiedzi, z miasta, z wami, z nią, z wody, na chwilę, za nim, za pomocą, ze wszystkich, do końca, do podanych, do siebie, do teatru, dla mnie, na drodze, na dzień, na lekcji, na łące, na nich, na gonie, na pytania,

na stole, na stronę, na zachód, o których, przy tym, w części, w dniu, w encyklopedii, w grupach, w kącie, w kożuchu, w latach, w milczeniu, w niebo, w ogródku, w posługiwaniu się, w pracy, w wieku, z daleka, z książką, z opisem, z trudem, za nią, bez przerwy, do lasu, do ludzi, do miasta, do morza, do nich, na górze, na kamieniu, na koniu, na której, na którym, na łapach, na niebie, na niego, na nim, na Olimpie, na pieczęciach, o uczuciach, przed nim, przed sobą, przede wszystkim, w ciemnościach, w dół, w drogę, w gimnazjum, w kieszeni, w kraju, w książce, w pałacu, w piersi, w pobliżu, w powietrzu, w punktach, w środku, w świecie, w ziemię, z Afryki, z ćwiczenia, z dala, z drzew, z intonacją, z kolei, z natury, z opowiadania, z podań, z tego, z wiersza, z wolna, ze mną, bez słów, do ciebie, do głowy, do każdego, do nieba, do pisania, do rzeczowników, do serca, do ziemi, do ciebie, do dzieci, do nas, na chwilę, na co, na czym, na dnie, na drugim, na kolana, na obiad, na próżno, na północ, na ramieniu, na słotę, na stawie, na szczęście, na wodzie, na zawsze, na zdjęcia, nad brzegiem, nad nią, o kolorze, o lecie, o nim, o pomoc, o życiu, od dawna, od strony, po bokach, po kilka, przed chatą, przed laty, przed siebie, przy nim, w Atenach, w cieniu, w dłoni, w filmie, w miejscowości, w ogóle, w pokoju, w rękach, w rękę, w rzeczywistości, w sobie, w wąwozie, w nocy, z bajki, z boku, z czego, z gałązki, z góry...

Klasa VI

w wierszu, w sposób, w którym, na podstawie, z nich, w czasie, o tym, na str., w nim, w celu, z którą, w szkole, w utworze, na temat, z tekstu, dla dzieci, do domu, w górę, do mnie, w domu, w słowniku, w oczach, z nim, na to, w roku, w wersie, w Warszawie, na przykład, na scenie, w opowiadaniu, po raz, w strofach, o czym, od razu, pod uwagę, przede wszystkim, w niej, z wyrazów, w formie, w razie, z tym, w chwili, w rękę, w słońcu, w stronę, w świecie, w tekście, z niego, do czasu, na planecie, od nich, w języku, w powietrzu, w wodzie, z klasy, z kolegami, z tego, z treścią, na to, ze względu, do szkoły, na wysokości, po chwili, po latach, po prostu, w miejscu, we wszystkich, z wiersza, do niej, do siebie, na co, na drodze, na Księżycu, na miejsce, na pytania, na tle, o nim, o pracy, od niego, po to, w encyklopedii, w głąb, w grupach, w jednej, w nich, w ogóle, w postaci, w sercu, w sprawie, w sytuacji, w wyrazach, w życiu, z kolei, z miejsca, z postaci, do kogo, na mnie, na niego, na pomoc, na twarzy, na zawsze, na ziemię, nad nim, o charakterze, o człowieku, o świecie, od czasu, po co, poza tym, w dali, w kraju, w nocy, w Polsce, w polu, w redakcji, w wieku, w wypadku, w wypowiedzi, w zależności, z nas, z nimi, z pamięci, z powieści, z Westerplatte, za nim, dla ciebie, dla mnie, do diabła, do epiki, do pana, do pracy, do spełniania, do tego, do wyrazów, na czym, na dnie, na głowie, na koniec, na myśl, na siebie, na sylabie, na wyrazy, na ziarnie, o charakterystyce, o to, od siebie, przez chwilę, w chacie, w czym, w dniu, w dziedzinie, w kierunku, w teatrze, według ciebie, z czasem, z dłoni, z głową, z góry, z podziałem, z powagą, z rzeczownikami, z wody, za cenę, ze sobą, dla niego, dla potrzeb, do Krakowa, do niego, do utworów, m.in., na biurku, na górze, na której, na łąki, na nogach, na ogół, na planie, na rolę, na wyspie, o maku, o życiu, od tego, po czym, po stronie, przed nim, przez ciebie, przy stole, w ciągu, w drzewa, w filmie, w ogień, w opisie, w piśmie, w poezji, w pokoju, w powieści, w rozmowie, w sprawozdaniu, w środku, w świat, we fragmencie, z aktorem, z boku, z ćwiczenia, z daleka, z doświadczenia, z drogi, z drugiej, z intonacją, z jakimi, z lektury, z niej, z pomocą, z „rz”, z siebie, z tłumy, za sobą, ze strachu, ze swych, do brzegu, do chaty, do ciebie, do czynienia, do czytelnika, do drzwi, do którego, do literatury, do morza, do mnie, do piersi, do redakcji, do słownika, do taty, do tekstu, do ucha, do wyrażenia, na celu, na dworze, na dzień, na kolana, na lewo, na morzu, na nią, na niebie, na oczach, na skałach, na słońcu, na świecie, na tekście, na tyle, na wakacjach, na widok, na wieki, na wylot, na wyrost, na ziemi, na życie, nad głową, nad morzem, o czymś...

Klasa VII

w sposób, na podstawie, w wierszu, z nich, w oczach, na przykład, w którym, w czasie, w których, w tym, za nim, na ekranie, w scenie, w życiu, z was, o tym, w domu, w górę, w klasie, za to, do domu, pod uwagę, w dłoni, do niego, po chwili, w kierunku, w niebo, w środku, z głowy, ze wszystkimi, do izby, do mnie, do nieba, na czym, na temat, na to, po raz, w nim, w pokoju, w tekście, do siebie, na głowie, na pole, pod stropem, pod ścianę, w dramacie, w której, w powieści, w roku, w strefie, w Warszawie, w związku, z cicha, do kogo, do nich, na koniec, na miejscu, na mnie, na tym, pod oknem, w oknie, w ręku, w sprawie, w utworze, z czasem, z daleka, z których, z nią, z powrotem, za mną, dla nas, na czas, na niebie, na pytanie, na scenie, na sztuki, na ścianie, po izbie, w filmie, w imię, w izbie, w nich, w piersiach, w podręczniku, w sobie, z głodu, z góry, z klasy, z którego, z nagła, z rąk, z tekstu, z życia, za drugim, ze mną, ze strachu, bez ustanku, do słów, do ściany, na dnie, na mocy, na niego, na rękach, na ulicy, o czym, od siebie, w chmurze, w formie, w każdej, w miejscu, w mej, w porządku, w powietrzu, w scenariuszu, w stronę, w sytuacji, w twarz, z dala, z historii, z osobą, z radości, z tego, za chwilę, za każdym, za kratą, za pomocą, bez przerwy, do bitwy, do góry, do inscenizacji, do końca, do kraju, do którego, do pokoju, do pracy, do stempla, do ślubu, do tego, do tekstu, do Warszawy, na drogę, na izbę, na kolana, na nich, na nowo, na pamięć, na plecach, na scenę, na środek, na świecie, na tarczy, na wieki, na ziemi, na to, od razu, po dwóch, po niemiecku, po prostu, po przeczytaniu, po to, przed sobą, u siebie, w ciągu, w czytaniu, w drzwi, w duszy, w encyklopedii, w głąb, w końcu, w literaturze, w momencie, w nią, w polu, w szopie, z czego, z drzewa, z innymi, z lekka, z miejsca, z początku, z szybkością, z trzaskiem, z tym, z wolna, z wysiłkiem, za nią, za nimi, za sobą, ze złością, do celu, do chałupy, do kościoła, do nas, do niej, do pasa, do piekła, do piersi, do płaczu, do przyjaciela, do sieni, do stajenki, do środka, do tamy, do tańca, do treści, do upadku, do użytku, do zrozumienia, do miasta, dla nich, dla siebie, między innymi, na części, na czole, na drzewie, na język, na kartach, na minutę, na myśl, na nabożną, na noc, na razie, na ścianie, na świat, na taśmie, na twarzy, na wakacjach, na wargach, na wodę, na wozie, na ziemię, nad głową, nad nią, nad szopą, o charakterze, o chwałę, o doktorze, o kradzież, o świecie, o tycze, od dawna, od dołu, od lat, od nas, od nogi, od tego, po cichu, po co, po kolei, po lesie, po polsku, po stole...

Klasa VIII

w wierszu, w „Panu Tadeuszu”, w których, w liryce, w tym, dla mnie, na Polskę, na uniwersytecie, w wieku, w formie, w Paryżu, w poezji, w Warszawie, z językiem, w kraju, w roku, w sposób, w utworach, w wersach, w wierszu, z Bogiem, z tego, z wiersza, do nieba, na kompozycję, na podstawie, na tej, o nas, od razu, pod względem, w liryku, w zakresie, w związku, z których, z nich, z nim, za wszystko, dla ciebie, do adresata, do czynienia, do drzwi, do gimnazjum, do klasy, do Krakowa, do liryki, do siebie, do tej, do tego, do tych, między innymi, na czym, na dnie, na mnie, na ogół, na plac, na pomoc, na pół, na szaniec, na Wawelu, na wieki, na zachód, na ziemi, na życie, nad klasą, nad mogiłą, o chłopcu, o liryce, o mnie, od czasów, od dzieciństwa, od nas, od niej, od prozy, od tego, po wojnie, pod naciskiem, po schodach, u góry, w boju, w całej, w ciągu, w czym, w Grecji, w ich, w jaki, w jednym, w klasie, w Konstantynopolu, w kształcie, w łeb, w nas, w niebo, w ogóle, w roku, w strofach, w świat, w takim, w telegramie, w Weronie, w wersach, we mnie, z czytelnikami, z grzechów, z malarstwem, z najważniejszych, z psem, z ptakami, z siebie, z teorii, z twej, z ulicy, z wieku, z życiem, za miasto, ze skóry...

Artykuł niniejszy pokazał zastosowanie metody statystycznej w nauczaniu pisowni przyimków w klasach IV–VIII szkoły podstawowej. Dzięki tej metodzie udało się sporządzić

listę frekwencyjną przyimków i połączeń przyimkowych dla klas IV–VIII. Selekcja statystyczna wraz z innymi kryteriami (wskazania programu) pozwoliła na poziomowe wydzielenie materiału ortograficznego. Nauczyciel więc wie, czego ma uczyć na danym poziomie szkolnym (jakich przyimków i połączeń przyimkowych), do jakiego materiału ortograficznego nawiązywać z klas młodszych. W tak pojętym uczeniu nie ma żadnej przypadkowości w doborze przyimków i połączeń przyimkowych do ćwiczeń utrwalających i sprawdzających. Ponadto frekwencja przyimków i połączeń przyimkowych ustaliła kolejność wprowadzania ich do ćwiczeń. Tak oto metoda statystyczna może przyczynić się do bardziej naukowego sposobu uczenia ortografii w klasach IV–VIII szkoły podstawowej.

PRZYPISY

- 1 Słownik ortograficzny języka polskiego, red. M. Szymczak, Warszawa 1979 s. 80–82
- 2 J. Węgieł: Ortografia absolwentów szkół podstawowych, Polonistyka 1961 nr 5
- 3 U. Wińska: Błędy językowo–stylistyczne uczniów szkół podstawowych województwa gdańskiego, cz. I i II, Gdańsk 1966
- 4 M. Łojek: Kłopoty ortograficzne nauczycieli szkół podstawowych, Biuletyn ZO ZNP w Kielcach Język Polski 1970 nr 9–10
- 5 E. Polański: Badania nad ortografią uczniów, Katowice 1973
- 6 D. Buttler, H. Kurkowska, H. Satkiewicz: Kultura języka polskiego, Warszawa 1973 s. 351–369
- 7 Por. E. Polański: Dydaktyka ortografii i interpunkcji, Warszawa 1987 s. 38, 46
- 8 F. Nowak: Ortogramy współczesnego języka polskiego klas IV–VIII szkoły podstawowej, Bydgoszcz 1987 s. 9–13
- 9 M. Nagajowa: Polska mowa, Język polski, klasa IV, Warszawa 1981 s. 51
- 10 Program szkoły podstawowej, Język polski, klasy IV–VIII, Warszawa 1990
- 11 Ibidem s. 7
- 12 Ibidem s. 14
- 13 Zobacz przypis 8

DAS SCHREIBEN VON PRÄPOSITIONEN IN DEN KLASSEN IV—VIII DER

GRANDSCHULE

Zusammenfassung

Der Verfasser beschreibt die Anwendung einer statistischen Methode im Unterricht der Präpositionenrechtschreibung in den Klassen IV—VIII der Grundschule.

Auf Grund der von sich selbst angefertigte Zusammenstellung der Präpositionenfrequenz und des Zusammenschlusses stellte den Orthographischenstoff horizontal. Dabei hat er die Lehrstoffforderungen berücksichtigt. Schliesslich hat der Lesende die genaue Informationen im Bereich der untersuchten die Orthogrammen für die Klassen IV—VIII erhalten. Diese Informationen sind vollkommener Stoff zu den Kontrolle — und Festigungsübungen.

Die gebrauchte Frequenz zeigt uns die Folge der Einleitung von Orthogramm zu den einzelnen Übungen. Auf dieser Weise hat man neue Möglichkeiten der Nationalisierung der Rechtschreibung gezeigt.

Ważnym elementem jest wyliczenie częstości występowania poszczególnych przysłówków w literaturze dla klas IV-VIII. Wyniki te służyły do wypracowania listy przysłówków, która została uporządkowana alfabetycznie. W ten sposób uczniowie mogli łatwiej zapamiętać i nauczyć się pisania przysłówków. Wskazano również na powiązania między niektórymi przysłówkami, co pomogło im lepiej zrozumieć ich znaczenie i użycie. Wskazano również na powiązania między niektórymi przysłówkami, co pomogło im lepiej zrozumieć ich znaczenie i użycie.

Klasa VIII
w wierszu, w „Panu Tadeuszu”, w których, w trybie, w tym, dla wielu, na Podkarpaciu, w tym, w wierszu, w formie, w Pałacu, w postaci, w Warszawie, a jędrzejku, w kraju, w roku, w sposób, w utworach, w wierszach, w wierszu, z Bogami, z tego, z wiersza, do nieba, na kompozycję, na podstawie, na jej, o nas, od razu, pod względem, w końcu, w zakresie, w związku, z których, z nich, z obu, za wszystko, dla siebie, do miejsca, do ogrodu, do drzwi, do gimnazjum, do klasy, do Krakowa, do szkoły, do domu, do tej, do tego, do tych, między innymi, na czym, na dnie, na mnie, na ogół, na pół, na prawo, na pół, na stanie, na Wawle, na wiatr, za zachód, za ziemi, na życie, nad klasą, nad mogiłą, o chłopcu, o chłopcu, o mnie, od czołów, od szczytu, od nas, od niej, od prozy, od tego, po wznios, pod naukami, po schodach, u góry, w boju, w całej, w ciągu, w czym, w Grzebie, w ich, w jaki, w jednym, w klasie, w Konstantynopolu, w kształcie, w łeb, w nas, w niebo, w ogóle, w roku, w strofach, w świąt, w takim, w ujęciu, w Wesołej, w wierszach, we mnie, z kryształami, z grzechów, z małżeństwem, z najwspanialszych, z poemat, z piaskami, z siabie, z łow, z twoj, z ulicy, z wiatru, z życiem, ze szczo, ze skóry.

Artykuł opisuje pokazał zastosowanie metody statystycznej w nauczaniu pisowni przysłówków w klasach IV-VIII szkoły podstawowej. Dzięki tej metodzie udało się uporządkować